

Glazbena tradicija u župnoj crkvi sv. Marka na Gornjem Gradu

doc. mr. art. Pavao Mašić

Neraskidivo vezana za povijest grada Zagreba, gornjograd-ska crkva sv. Marka pripada među njegove najstarije i najljepše građevine. I dok se na Kaptolu od osnutka zagrebačke biskupije 1094. g. razvija biskupski grad Zagreb, povlašten položaj „kraljevskoga i slobodnoga grada na brdu Gradecu zagrebačkome“ novoutvrđenom naselju dodijelio je ugarski kralj Bela IV. dokumentom poznatim pod imenom *Zlatna bula* iz 1242. g. netom nakon povlačenja Tatar. Već 1256. g. indirektno saznajemo za postojanje crkve sv. Marka – budući da je tada gradska općina Gradec dobila pravo održavanja godišnjeg sajma o blagdanu Markova – dok 1261. g. kraljica Marija, supruga Bele IV. uz

pristanak zagrebačkog biskupa Filipa uspostavlja slobodnu gradsku župu sv. Marka pod patronatom Gradeca i ugarsko-hrvatskih kraljeva „izuzetu od svake jurisdikcije biskupskog dostojanstva“.

Smatra se kako je župna crkva najvjerojatnije građena sredinom 13. stoljeća, a već u drugoj polovici 14. stoljeća nalazimo i prve podatke o glazbenicima na Gradecu. Zahvaljujući sudskim spisima iz 1359. g. saznajemo za Nikolu, orguljaša župne crkve koji je zajedno sa suprugom stanovao u ne-

škole, a od orguljaša se u tom razdoblju spominju Felicijan Belić (1742 – 1754), te neki Banek, na Gornjem gradu dobro poznat među pučanstvom.

Kroz stoljeća mijenjao se i izgled crkve neprekidnim intervencijama, nerijetko uzrokovanim brojnim požarima i potresima. Smatra se da impozantni južni portal – iz urbanističkih razloga okrenut prema *Goszpodsckoj vuliczi* – datira s prijelaza 14. na 15. stoljeće, dok iz 1499. g. potječe nova kapela sv. Fabijana i Sebastijana na kojoj se nalazio najstariji sačuvani kameni grb

Zahvaljujući sudskim spisima iz 1359. g. saznajemo za Nikolu, orguljaša župne crkve koji je zajedno sa suprugom stanovao u neposrednoj blizini Markova trga. Ovaj, ujedno i prvi spomen orgulja u Hrvatskoj, početak je dokumentiranja trajne glazbene aktivnosti vezane za župnu crkvu sv. Marka.

posrednoj blizini Markova trga. Ovaj, ujedno i prvi spomen orgulja u Hrvatskoj, početak je dokumentiranja trajne glazbene aktivnosti vezane za župnu crkvu sv. Marka. Tako se 1443. g. spominje ime orguljaša Matije Judasa, ali i ime Stjepana Bertuna, osuđenog na smrt vješanjem zbog krađe orguljskih svirala 1472. g. Godine 1691. imala je crkva i četiri pjevača koji su bili plaćeni od Gradske općine, a 1740. g. zagrebački kanonik Juraj Rees nabavlja za župnu crkvu sv. Marka nove orgulje s 22 registra za koje je naš ugledni organolog Ladislav Šaban ustvrdio kako se radilo o instrumentu drugom po veličini u čitavoj Hrvatskoj, odmah nakon onog zagrebačke katedrale. Mijehove orgulja obično su gazila dva zvonara ili učenici ondašnje gornjogradske pučke

grada iz 1409. g. Već od 1588. g. toranj sv. Marka posjeduje sat, a iz 1707. datiraju i dva najstarija zvona: zvono sv. Marije teško 1800 kg i zvono sv. Marka teško 1200 kg, kojima se pridružuju ona nešto mlađa posvećena sv. Ivanu Krstitelju i sv. Iliji. Iako se u nekoliko navrata pomišljalo na to da se crkva sruši (!), svaka od tih inicijativa na sreću je bila zaustavljena (1771., 1805. i 1848.), te je prevladalo mišljenje da se crkva temeljito obnovi. U razdoblju od 1876. – 1882. provedena je po nacrtima bečkih arhitekata Friedricha Schmidta i Hermanna Bolléa po nekim shvaćanjima krajnje radikalna obnova, te je crkva poprimila mnoga neogotička obilježja. Tada je dotadašnji renesansni zapadni portal zamijenjen novim neogotičkim, brojni cehovski

oltari (njih dvanaestak) zamijenjeni su novim neogotičkim trima oltarima, a iz tog vremena datira i nadasve prepoznatljivi krov s pocakljenim crijepom s grbovima Trojedine kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, te grada Zagreba. Prilikom ove obnove iz crkve su uklonjene i spomenute Reesove orgulje, te je sagrađeno novo pjevalište na kojem 1890. g. nove mehaničke orgulje postavlja Ferdinand Heferer.

Nedugo zatim uslijedila je još jedna, uistinu temeljita obnova pod vodstvom tadašnjeg župnika dr. Svetozara Rittiga u kojoj su u razdoblju od 1923. – 1937. aktivno sudjelovali kipar Ivan Meštrović, te slikari Jozo Kljaković i Ljubo Babić. Tada unutrašnjost crkve zadobiva današnji izgled prvenstveno zahvaljujući kamenim i brončanim djelima I. Meštrovića kao i freskama J. Kljakovića. Pozlaćen je svod, postavljen je novi kameni pod i kamena oplata zidova, te niša s *Malim raspelom* kao spomen na nekadašnji oltar sv. Križa pred kojim su svečanu prisegu davali gradski suci i hrvatski banovi (tradicija veli kako su se u niši čuvali važni dokumenti, uključujući i *Zlatnu bulu*).

Zbog nezgrapnosti, staro je pjevalište zamijenjeno novim, manjim, te su 1936. g. na njemu postavljene nove orgulje pneumatskog tipa. One su posjedovale fonički materijal preuzet iz prethodnog instrumenta, ali je originalno kućište prošireno zbog nove, veće dispozicije koja je uglavnom pratila zvukovnu koncepciju svojstvenu idealima cecilijanskog pokreta. Sagrađio ih je August Faullend – Heferer na temelju dispozicije koju je koncipirao Franjo Dugan, orguljaš zagrebačke katedrale i dirigent Oratorijskog zbora crkve sv. Marka. Upravo je Oratorijski zbor utemeljen 1920. g. posvjedočio na

najbolji način obnovu sakralne glazbe u Hrvatskoj u prvoj polovici 20. stoljeća. Kao jedini pravno konstituirani crkveni zbor u Hrvatskoj, od osnutka je njegovao svjetsku, a posebice hrvatsku duhovnu i svjetovnu glazbenu baštinu. Zahvaljujući uglednim dirigen-

Upravo je Oratorijski zbor utemeljen 1920. g. posvjedočio na najbolji način obnovu sakralne glazbe u Hrvatskoj u prvoj polovici 20. stoljeća. Kao jedini pravno konstituirani crkveni zbor u Hrvatskoj, od osnutka je njegovao svjetsku, a posebice hrvatsku duhovnu i svjetovnu glazbenu baštinu.

tima zbor je prouzročio mnoge vrijedne skladbe, održavši preko 1500 crkvenih i koncertnih nastupa, kao i redovitih prijenosa nedjeljnih sv. Misa iz župne crkve sv. Marka na tadašnjem Radiju Zagreb, sve do prestanka djelovanja 1945. g. Otada glazbena aktivnost iz

razumljivih razloga stagnira, sve do ponovne obnove Oratorijskog zbora 1987. g. na inicijativu prof. Nevena Valenta i prof. Vladimira Kranjčevića, uz podršku tadašnjeg župnika vlč. Mihaela Dudaša (koji je također inicirao još jednu obnovu crkve u periodu 1970-1974) i mnogih drugih mladih entuzijasta.

Kako je u posljednje vrijeme instrument A. Faullenda – Heferera pokazivao stanje iznimne zapuštenosti, prije svega po pitanju pneumatske trakture i opskrbe zrakom, kao i neadekvatno profilirane dispozicije, odlučilo se pristupiti obnovi i proširenju dispozicije za što je bila angažirana radionica Wolfganga J. Brauna 2001. g. Ni spomenuti zahvat, kao niti oni prethodni, nažalost nije rezultirao kvalitetnim i zadovoljavajućim rješenjem već je samo produbio probleme, te se 2009. g. počelo razmišljati o nabavi novog instrumenta mehaničke trakture. U dogovoru s predstavnicima konzervatorske struke došlo se do zaključka kako je najbolje rješenje ugradnja novog instrumenta u povijesno kućište koje datira s konca 19. stoljeća, budući da recentne primjere takve slične, provjereno dobre prakse nalazimo u mnogim važnim crkvama europskih zemalja.

Između više ponuda renomiranih, mahom inozemnih orguljarskih radionica izabrana je ona Majstorske radionice Wolfganga Eisenbartha (Passau) čija je kvaliteta i stručnost dokazana ne samo velikim brojem instrumenata građenim u crkvama i koncertnim dvoranama Europe i Azije, već u posljednje vrijeme i novim instrumentima u stolnim crkvama u Požegi i Zadru, te župnoj crkvi na Jordanovcu u Zagrebu. Jedan od reprezentativnih primjera ove radionice svakako su orgulje Katedrale u Passau, ujedno i najveće orgulje među svim europskim katedralama s preko

18000 svirala. U tom smislu, odlučili smo se povjeriti projekt izrade novih orgulja upravo g. Wolfgangu Eisenbarthu, na temelju dispozicije koju je izradio doc. Ante Knešaurek, glavni orguljaš Bazilike Srca Isusova u Zagrebu. Nove orgulje posebnost su u orguljskom pejzažu grada Zagreba, obogaćujući ga za ovu sredinu novim, dosad prilično nepoznatim zvukom francuske orguljske graditeljske škole. U tehničkom pogledu opremljene najsuvremenijim pomagalicama i graditeljskim rješenjima (iznimno preciznom i fleksibilnom mehaničkom trakturom, te nadasve efikasnim žaluzijama), orguljašu pružaju nebrojene mo-

gućnosti za izvođenje kako liturgijskog, tako i koncertnog repertoara.

Time je na najljepši i najsvečaniji način zaokružena recentna temeljita obnova župne crkve sv. Marka koju je u posljednjem desetljeću proveo msgr. Franjo Prstec, 66. po redu župnik sv. Marka. U dugotrajnom procesu obnove koji je započeo njegovim dolaskom na mjesto župnika 1998. g., neumornim angažmanom msgr. Prsteca i njegovih pastoralnih suradnika postavljen je novi glavni oltar, restaurirane freske i prozori, očišćena unutrašnjost crkve i restauriran pozlaćeni svod kao i oba portala, obnovljena je fasada crkve

i krov s potpuno novim glaziranim crijepom, postavljen novi sustav grijanja, rasvjete, razglasa i kompletnih električnih instalacija (kako u crkvi, tako i u kapeli sv. Fabijana i Sebastijana), a iznimno uspješnim kopijama Meštovićeve originalnog centralnog svijećnjaka i vjerničkih klupâ osigurana bolja funkcionalnost crkvenog prostora. Nove orgulje, nadamo se, još će kvalitetnije i bolje pridonijeti liturgijskim i glazbenim aktivnostima ove najstarije župne crkve grada Zagreba, pod čijim svodovima već dulje od 650 godina odzvanja neprekinuto suglasje orguljskih svirala i vjerničkoga puka.

Orgelbau Eisenbarth GmbH (Orguljarska radionica Eisenbarth, d.o.o.) obiteljsko je poduzeće koje je 2009. g. zakoračilo u treću generaciju svog postojanja. Tvrtka koju je 1945. g. osnovao Ludwig Eisenbarth (1909-1992) sjedište ima u Passau, biskupskom gradu bogate tradicije i povijesti, u kojem su već od 17. pa sve do danas svoje radionice imali mnogi značajni graditelji orgulja. Ukupno 278 orgulja izgrađeno je do godine 1987., kada Ludwigov sin Wolfgang Eisenbarth preuzima ne samo umjetničko – tehničko, već i komercijalno vodstvo poduzeća. On se jasno opredijelio za mehaničke orgulje sa zračnicama s pomicaljkama bez obzira na dimenzije instrumenta, kao i za jasno izražen osobni stil kojim se svakom novom instrumentu – što je posebno značajno – osigurava njegov individualni karakter. Duhovno – glazbena pozadina njegovih instrumenata romanski je kulturni prostor, osobito Francuska i sjeverna Italija, gdje je po prvi puta ostvarena transformacija iz klasičnih u romantične orgulje. Bitni stilski elementi više različitih epoha ondje su rezultirali specifičnim

novim stilom koji se dalje razvijao, te je i u našem vremenu imao značajnu ulogu.

Vrhunac njihove graditeljske aktivnosti bila je gradnja novih orgulja s 233 registra za Katedralu u Passau u razdoblju od 1977. – 1980. Najveće katedralne orgulje na svijetu danas su stare 30 godina i funkcioniraju besprijekorno i pouzdano bez ikakvih smetnji. Dolaskom kćeri Agathe Eisenbarth i njezinog supruga Rudija Bauera 2000. g. tvrtka je proširena pogonom za izradu metalnih svirala koji uključuje i lijevaonicu. Čak se i sviraonici najvećih dimenzija izrađuju potpuno samostalno, tako da se sada u radionici svi bitni dijelovi orgulja proizvode majstorski umjetničkom ručnom izradom, prije svega zahvaljujući iznimno kvalificiranoj radnoj snazi s čak 20 zaposlenika.

Od utemeljenja do danas tvrtka je sagradila 380 novih orgulja te restaurirala oko 50 povijesnih orgulja, poštujući pritom uvijek kriterije i gledišta službi nadležnih za zaštitu spomeničke baštine. Njihovo načelo da svake orgulje treba kvalitetno ukom-

ponirati u odgovarajući prostor i na taj način unikatno oblikovati, našlo je još jednom potvrdu i u slučaju novog instrumenta u župnoj crkvi sv. Marka. Narudžbe značajnih projekata poput gradnje novih orgulja u katedrali u Požegi, u župnoj crkvi na Jordanovcu u Zagrebu, u katedrali sv. Stošije u Zadru, te na koncu i novih orgulja u župnoj crkvi sv. Marka na Gornjem gradu u Zagrebu za našu tvrtku predstavljaju priznanje našim izvedbenim dometima što nas ispunjava iznimnim ponosom. S takvim poticajima nastavljamo razvijati osnovnu misiju tvrtke - gradimo instrumente najviše kvalitete koji odgovaraju najsloženijim muzičkim zahjevima čime je osigurana njihova međunarodna prepoznatljivost.

Gregorijanska nadahnuća

Najnovija zbirka – nadahnuta gregorijanskom glazbenom baštinom – sadrži tridesetak obrađenih skladbi koje su namijenjene za puk, mješoviti i muški zbor. Izdanjem te zbirke autor želi potaknuti očuvanje gregorijanske arhaične baštine, koje je neprocjenjivo blago rimokatoličke Crkve, a čijom se interpretacijom jednoglasnih gregorijanskih melodija i mješovitoga zbornog pjevanja uključuje zbor i puk te se na taj način daje mogućnost i poticaj na aktivnije sudjelovanje u liturgiji.

Nedvojbeno je to vrijedna zbirka, plod autorova dugogodišnjega stručnog i umjetničkog rada kao profesora na visokim učilištima, koji je dao veliki doprinos crkvenoj i liturgijskoj glazbi Crkve u Hrvata.

Knjiga se može kupiti po cijeni od 75 kuna i naručiti putem interneta ili na tel./faks 01/4874 319, Glas Koncila, Kaptol 8., Zagreb.

S. Domagoja Ljubičić

Crkvene popijevke iz Hercegovine

Zbirku *Crkvene popijevke iz Hercegovine* objavio je Niko Luburić, profesor crkvene glazbe na Katoličkome bogoslovnom fakultetu u Sarajevu. Autor se uz profesorski rad već duže vrijeme bavi i skupljanjem crkvenoglasbenog narodnog blaga Hercegovine te je o toj temi objavio već dvije zbirke duhovnih popijevaka iz Hercegovine. U najnovijoj zbirci Niko Luburić donosi tradicionalne hercegovačke napjeve litanija, prvi put notirane i nekoliko euharistijskih, korizmenih, svetačkih i božićnih popjevaka. U zbirku je uvrstio i svoje autorske skladbe *Presveto Srce Isusovo*, koja je postala himna svetišta Presvetog Srca Isusova u Studencima, *Kraljice mira*, himnu svetišta Kraljice Mira u Hrasnu, *Šator si Božji*, himnu mostarske katedrale Marije Majke Crkve te skladbu *Bože, evo dolazimo*, skladanu prigodom 100. obljetnice župe, 70. obljetnice blagoslova župne crkve i 10. obljetnice biskupijskoga svetišta Presvetog Srca Isusova u Studencima.

M. Martinjak

Sveta misa zahvalnica

Dana 9. lipnja 2011. u Zagrebačkoj prvostolnici održana je Sveta misa zahvalnica studenata i nastavnika Sveučilišta u Zagrebu za akademsku godinu 2010./2011. Misno slavlje predvodio je Pomoćni biskup zagrebački mons. dr. Valentin Pozaić.

Dobrom je tradicijom postalo zajedničko sudjelovanje u takvim prigodama studenata Instituta za crkvenu glazbu »Albe Vidaković« i studenata Muzičke akademije na inicijativu više umjetničke suradnice E. Kirchmayer – Bilić.

Tako su se i oboga puta zboru ICG-a i Zboru bogoslova pridružili brass ansambl »Nbs« (A. Bernobić, M. Lončar, B. Grošić, I. Mučić, M. Križančić), studentice orgulja U. Vukman i I. Matulić te N. Pinko (sopran) i I. Đuzel (truba).

Nadahnutoj izvedbi mise A. Gržinića uvelike su pridonijeli mo M. Martinjak, D. Župančić, prof., doc M. Kudrna i studenti A. Glasnović i N. S. Jambrošić.

Oкупljeno mnoštvo u katedrali moglo je čuti i skladbe *Isus Krist* mo A. Klobučara i *Oče naš dobri* mo M. Martinjaka.

Misno slavlje završilo je veličanstvenim *Tebe Boga hvalimo* koji je u pjevanju i zahvali ujedinio sve prisutne.

E. Zalović